

ТИПОВІ АНАТОМІЧНІ ПОМИЛКИ У НАВЧАЛЬНИХ ПОРТРЕТАХ ПОЧАТКІВЦІВ

Юлія СЕЛІВЕРСТОВА

*студентка II курсу спеціальності 014 Середня освіта
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

науковий керівник:

*викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

Гліб КУНИЦЯ

У публікації здійснено навчально-аналітичний аналіз типових анатомічних помилок, що виникають у навчальних портретах початківців у процесі засвоєння основ академічного рисунка. Розглянуто найпоширеніші порушення конструкції голови, пропорційних співвідношень та просторового розміщення рис обличчя, зокрема очей, носа, рота та вух.

Ключові слова: *анатомічні помилки; навчальний портрет; початківці-художники; анатомічне малювання; побудова голови; пропорції обличчя; об'ємне бачення; академічний рисунок; фахові навички художника*

Навчання реалістичному портрету є складним і багаторівневим процесом, особливо на початкових етапах підготовки студентів, коли художники часто стикаються з типовими анатомічними помилками. За твердженням М. Андронікової (1975), портрет є не просто відтворенням окремих рис обличчя, а системою пластичних взаємозв'язків, у якій кожна частина органічно пов'язана з іншими та з конструкцією черепа. Причиною таких помилок зазвичай є не відсутність здібностей, а природна схильність мислення початківця відтворювати узагальнене уявлення про форму, а не її реальну просторову будову. У навчальному процесі це проявляється у прагненні

швидкого досягнення зовнішньої схожості. Без глибокого аналізу конструкції та анатомічних основ форми.

Портрет не зводиться до механічного набору рис обличчя – він є складною просторовою конструкцією, що ґрунтується на будові черепа та підпорядковується певним пропорційним закономірностям. Усвідомлення цих закономірностей дозволяє у навчальній практиці не лише точніше відтворювати натуру, а й формувати основу для подальшого розвитку художнього мислення. Таким чином, академічний портрет слугує не лише вправою з відтворення зовнішності, а й засобом формування аналітичного підходу до зображення людини.

Анатомічна помилка у навчальному портреті – це відхилення від реалістичної пропорції та об'єму голови або окремих рис обличчя, що виникає через домінування символічного, площинного мислення над конструктивним баченням форми (Білий, 2021). Найпоширеніші помилки включають трактування обличчя як пласкої поверхні, неправильне розташування очей, носа, рота та вух, а також некоректне світлотіньове моделювання. Зазначені порушення є типовими для початкового етапу навчання й потребують системної корекції впродовж освітнього процесу.

Однією з найбільш характерних помилок початківців у навчальному рисунку є трактування обличчя як пласкої поверхні, на яку умовно «наклеюються» очі, ніс і рот. У результаті портрет втрачає об'єм і просторову переконливість, що особливо помітно у складних ракурсах у три чверті або профіль.

Андронікова (1975) наголошує, що усвідомлене моделювання об'єму за допомогою світлотіні є ключовим засобом створення переконливого портрета, оскільки воно дозволяє передати просторову взаємодію форм і пластичну глибину обличчя. За відсутності цього підходу зображення набуває декоративного або схематичного характеру, що суперечить завданням академічного рисунка.

Професійна побудова портрета починається з усвідомлення голови як об'ємного тіла, наближеного за формою до кулі або яйця, де вужча частина спрямована донизу. На цьому етапі ключовими є центральна вісь, що визначає поворот голови, та лінія очей, яка фіксує її нахил у просторі. Подальше конструктивне спрощення форми до системи основних площин - чола, скронь, щік і потилиці - відповідає принципу «обрубковки» і створює основу для логічного моделювання світлотіні та підкреслення кісткової структури черепа.

Конструктивне мислення у рисунку полягає в усвідомленому сприйнятті голови та обличчя як об'ємного тіла, підпорядкованого законам пропорцій та анатомічної будови черепа. Воно включає побудову центральної осі, лінії очей, формування основних площин черепа та послідовний перехід від загального об'єму до деталізації рис обличчя (Білий, 2021: 57-59). У навчальній практиці розвиток конструктивного мислення сприяє зменшенню кількості помилок та підвищенню рівня свідомого контролю над зображенням. Також у межах навчального аналізу академічного рисунка такий підхід сприяє формуванню «скульптурного» мислення, яке є базовим для подальшого опанування професійних дисциплін. Застосування академічного рисунка в освітньому процесі сприяє розвитку точності пропорційного сприйняття, просторового мислення та композиційних навичок, необхідних у графічному дизайні та ілюстрації (П'єх, 2025: 1014-1017).

Для спрощеного розуміння об'ємної конструкції черепа у навчальній роботі доцільно застосовувати елементарний конструктивний прийом: на аркуші проводяться дві допоміжні осі – вертикальна (центральна лінія обличчя) та горизонтальна (лінія очей). У точці їх перетину вибудовується круг як узагальнена форма черепа. Подальше умовне «зрізання» бічних частин круга дає змогу окреслити площини вилиць і сформувати базовий об'єм черепної конструкції.

Наступна група помилок пов'язана з неправильним розташуванням очей, носа, рота та вух. У навчальній практиці це часто проявляється у відчутті дисгармонії, коли портрет «не працює» навіть за ретельного промальовування

деталей. Причиною цього є порушення базових пропорційних закономірностей, що лежать в основі академічної побудови голови людини. Основним правилом є розташування очей приблизно на середині висоти голови – від маківки до підборіддя. Відстань між очима зазвичай дорівнює ширині одного ока. Нижній край носа знаходиться на півдорозі між лінією очей і підборіддям, а лінія рота – приблизно на третині цієї відстані.

Типовими помилками є завищене положення очей, надмірна симетричність ніздрів, неправильно розміщені або зменшені вуха. Їх уникнення можливе лише за умови розуміння того, що кожна риса є об'ємною формою, інтегрованою в загальну конструкцію черепа (Титенко, 2023: 388-391).

Очі слід сприймати не як плоскі круги, а як кулеподібні тіла, занурені в очні западини. Надбрівна дуга формує верхню межу цієї структури й створює характерну тінь, що додає глибини погляду. Ніс також є складною просторовою конструкцією, яка складається з кісткової та хрящової частин. Його переконливість досягається через усвідомлення основних площин - перенісся, бокових поверхонь, крил і кінчика.

Аналогічний принцип застосовується до вух і рота. Вуха має складну архітектуру і повинно будуватися як об'ємна форма, органічно пов'язана з головою. Рот розташовується на циліндричній поверхні щелепи, а не на пласкій площині. Типовою помилкою є зображення його у вигляді символічної лінії без урахування м'язової та просторової структури (Зінгер, 1969: 73-80).

Важливу роль у створенні реалістичного портрета відіграє світлотінь. У художній практиці світлотінь використовується для передачі форми, об'єму й просторової глибини об'єкта (Баммес, 2012: 45-62). Правильне світлотіньове моделювання дозволяє не лише підкреслити форму, а й об'єднати окремі елементи обличчя в цілісну просторову структуру.

Механічне штрихування без урахування напрямку світла та форми призводить до втрати об'єму. Світло й тінь повинні «ліпити» форму, підкреслюючи її напрямки і рельєф. Класична система тональних відношень – світло, напівтінь, власна тінь, рефлекс і падаюча тінь – є основою

переконливого моделювання об'єму. Подолання типових анатомічних помилок у процесі навчання можливе лише через системну зміну способу бачення. Ефективним є послідовний перехід від загального до часткового: від побудови голови як просторового об'єму – до аналізу пропорцій і детального анатомічного розбору рис обличчя. Практика малювання черепа, робота з гіпсовими моделями та усвідомлене штрихування вздовж форми сприяють формуванню конструктивного мислення.

Узагальнюючи результати навчального аналізу, можна зробити висновок, що джерелом типових анатомічних помилок у портретах початківців є не відсутність художніх здібностей, а домінування символічного, площинного мислення над конструктивним баченням форми. Запропонований у роботі аналітичний підхід може бути використаний як методична основа для вдосконалення навчальних завдань з академічного рисунка. Найпоширеніші помилки пов'язані з ігноруванням об'ємної будови черепа, порушенням пропорційних співвідношень і некоректним світлотіньовим моделюванням.

У межах навчальної роботи ефективна корекція цих недоліків можлива за умови послідовного опанування конструктивної побудови голови, застосування класичних пропорційних схем та анатомічно обґрунтованого моделювання форми світлом і тінню. Запропонований підхід сприяє формуванню у студентів просторового та аналітичного мислення, що є важливою складовою підготовки майбутніх художників і педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андронікова, М. (1975). Про мистецтво портрета. Мистецтво.
2. Баммес, Г. (2012). Образ людини: підручник і практичні посібники з пластичної анатомії для художників. Артбук.
3. Білий, В. (2021). Академічний рисунок у формуванні теоретичних і практичних навичок студентів декоративно-прикладних спеціальностей. *Theoretical and Empirical Scientific Research: Concept and Trends*. 2, 56-60.

4. П'єх, Р. (2025). Рисунок як інструмент у сучасному графічному дизайні. *Перспективи та інновації науки*, 11(57), 1011-1021.

5. Титенко, О. (2023). Формування фахових навичок майбутніх художників та дизайнерів у вищих навчальних закладах України. *Київський національний університет технологій та дизайну*. <https://surl.li/ommntg>

6. Зінгер, Л. С. (1969). Про портрети. Проблеми реалізму в мистецтві портрета. Мистецтво.

